

O WŁAŚCIWE PERSPEKTYWY STOSUNKÓW POLSKO-NIEMIECKICH

Leży przed nami książka * o znamienym tytule: „Für Polens Freiheit“, a w jej podtytule czytamy: „Acht-hundert Jahre deutsch-polnische Freundschaft in der deutschen Literatur“. Rozwój stosunków polsko-niemieckich w ostatnich dziesiątkach lat, na którym w tym czasie w sposób tak straszny zaciążyły dążenia imperialistyczne niemieckiej reakcji wraz ze wszystkimi ich konsekwencjami, aż do doświadczeń ostatniej wojny, sprawił, że niewątpliwie wielu przedstawicieli obu narodów wspomniane powyżej sformułowania tytułowe gotowych jest dziś jeszcze przyjmować z niedowierzaniem, a nawet traktować je jako ironię czy kpiny. Na wypowiedziane przez ludzi tych z różnym uzasadnieniem: „Jak to przecież...“ odpowiada książka, którą tu mamy zamiar bliżej się zająć: „A jednak...“

Książka ta stanowi antologię utworów pisarzy niemieckich, utworów przede wszystkim literackich, wypowiadających się przychylnie, przyjaźnie czy entuzjastycznie nawet o narodzie polskim. Nie trzeba udowadniać, że literatura nie jest czymś oderwanym od innych dziedzin życia, zwłaszcza życia politycznego (pódkreślają to autorzy przedmów do antologii: Rudolf Leonhard i Leon Kruczkowski), znajduje więc w niej również swój mniej lub bardziej pełny wyraz wzajemny stosunek dwu narodów do siebie w powiązaniu z całokształtem procesów społecznych, jakie te narody przechodzą.

Opierając się zatem tylko na tym materiale, którego dostarcza rozpatrywana tu antologia, chcielibyśmy chociaż pokrótce wskazać na pewne aspekty stosunków polsko-niemieckich w ich historycznym rozwoju. Chodzi tu będzie przede wszystkim o pokazanie wyrażonego w utworach literackich i wypowiedziach publicystycznych dążenia do ustalenia faktycznego przebiegu różnych wydarzeń dziejowych, dalej, do ich właściwej ideologicznej interpretacji, wreszcie do określenia aspektu moralnego wyłaniających się między obu narodami zagadnień.

* Für Polens Freiheit, Acht-hundert Jahre deutsch-polnische Freundschaft in der deutschen Literatur. Zusammengestellt und herausgegeben von Manfred Häckel. Vorworte von Rudolf Leonhard und Leon Kruczkowski. Verlag: Blick nach Polen — Berlin.

Zebrany w antologii materiał grupuje się wokół pewnych ważnych wydarzeń w życiu narodu polskiego, czy też we wzajemnych stosunkach obu narodów. W ten sposób uzyskujemy pewien podział całego materiału; podział ten wygląda mniej więcej następująco: w grupie pierwszej mamy materiały dotyczące Polski przedrozbiorowej, następnie idą materiały, odnoszące się do samych rozbiorów, potem materiały dotyczące powstania listopadowego, Wiosny Ludów, powstania 63 roku oraz czasów z przełomu wieku XIX na XX, w końcu materiały dotyczące czasów najnowszych. Na wstępie do każdej z grup wydawca zamieszcza wypowiedzi autorów niemieckich, przede wszystkim Marksa i Engelsa, dające zasadniczą interpretację sensu ideologicznego wydarzeń, do których dane materiały się odnoszą.

A teraz przyjrzymy się bliżej materiałom zawartym w poszczególnych grupach, tak jak one nam się prezentują w omawianej tu antologii.

*

Na wstępie grupy pierwszej, poświęconej Polsce przedrozbiorowej, mamy artykuł P. Wandela, pierwszego ministra oświaty NRD, zatytułowany „«Uraltes deutsches Land» oder uralte Eroberungspolitik im Osten?“, wyjęty z książki noszącej tytuł: „Die junkerlich-imperialistische Politik des «Dranges nach Osten» — ein Unglück für das deutsche und polnische Volk“. Autor rozprawia się tu z całą stanowczością i umiłowaniem prawdy naukowej z teoriami reakcyjno-imperialistycznych pseudouczonych niemieckich dowodzących m. in. odwiecznej niemieckości ziem na wschód od Odry i Nysy i stale powracających do pojęcia tzw. niemieckiego wschodu. Autor, powołując się na wypowiedzi nietendancyjnych historyków i myślicieli niemieckich, występuje przeciwko wszystkim znanym konikom zabornej propagandy (rola kolonizacji, brak wyższych form społecznych itd.) naświetlając należycie, zgodnie z prawdą, rozwój historyczny stosunków polsko-niemieckich od czasów najdawniejszych aż po pokój w Oliwie, przy czym właściwie ocenia rolę samej kolonizacji oraz rolę Zakonu Krzyżackiego. Wandel, omówiwszy sposoby zdobywania krajów słowiańskich przez niemieckich feudałów we wczesnym średniowieczu, tak pisze:

„In späteren Jahrhunderten wurde neben der Form der militärischen Eroberung und gewaltsamen „Eindeutschung“ und der „Verbreitung des Christentums“ im starken Masse die Kolonisation angewandt“... „Diese Kolonisation wurde ausserordentlich vernidlicht, oft als die eigentliche Form der Erwerbung der slawischen Länder durch Deutsche dargestellt. — Welche Gewaltpolitik die Kolonisierung zur Eroberung der Länder im Osten jedoch darstellte und wie

brutal der Vernichtungsfeldzug gegen die slawischen Völker war, dafür seien einige Aeusserungen aus den verschiedensten Jahrhunderten und von den unterschiedlichsten deutschen Zeugen wiedergegeben“.

I tu następuje szereg cytatów. Dalsza wypowiedź Wandela obala też twierdzenia o niższości narodów słowiańskich w zakresie organizacji państwowej, którym stale szermują niemieccy imperialiści.

„Als die deutschen Eroberer in den kommenden Jahrhunderten ihres „Dranges nach dem Osten“ auf die gesellschaftlich höher organisierten slawischen Völker, wie die Polen und Russen, stiessen, erlitten sie schwere, ja vernichtende Niederlagen, wie auf dem Peipussee im Jahre 1242 und bei Grunwald (Tannenberg) im Jahre 1410“.

Ostateczne zaś wnioski Wandela w stosunku do akcji feudałów niemieckich na słowiańskim wschodzie są następujące:

„Der Rückblick auf ein Jahrtausend Geschichte zeigt: Uralt deutsch ist nicht das durch die endgültige Grenzziehung an Oder und Neisse zu Polen gekommene Land. Uralt, das heisst mehr als ein Jahrtausend alt, ist die Eroberung der von Slawen besiedelten Länder im Osten durch deutsche feudale Eroberer“.

W ostatecznej zaś ocenie działalności Zakonu Krzyżackiego i tegoż Zakonu spadkobiercy Prus Wandel, powołując się na wypowiedź Marksa, pisze:

„Das territoriale Ergebnis dieses Vertragsbruches (mowa o pokoju w Oliwie) und dieser Plünderung war die Aneignung von Pommern und die Ausrufung des Nachfolgers des Kurfürsten Friedrich Wilhelm, Friedrichs III, als ersten König von Preussen. — Das Stammland der Preussenkönige war kein deutsches Land, sondern eine eroberte Militärkolonie der deutschen Ordensritter im Osten. Sie trug den Namen einer von deutschen feudalen Eroberern vernichteten Volkes, der Preussen“.

Wydawca antologii, mającej obrazować 800 lat przyjaźni polsko-niemieckiej, postąpił niewątpliwie słusznie, zamieszczając na jej czele zaraz po przedmowach wywody Wandela. Oczyszczają one bowiem od razu atmosferę zatrutą wielotomową pseudo-naukową produkcją niemieckich imperialistów, trwającą niestety w Niemczech adenauerowskich do dnia dzisiejszego i nie tylko nie słabnącą, ale przygotowującą się do nowych popisów.

Na tło artykułu Wandela rzuca wydawca antologii kilka wierszy i wypowiedzi autorów niemieckich oraz utworów ludowych, które pochodząc z różnych czasów i odnosząc się do różnych wydarzeń i osób Polski przedrozbiorowej, odzwierciedlają stosunek raczej niższych warstw niemieckich do Polski, stosunek, który daleki jest od wyobrażeń o tradycyjnej niechęci i wrogości. Znajdziemy tu uznanie dla czynów władców polskich,

od Bolesława Krzywoustego (Söldnerlied) poczynając aż do Sobieskiego (J. C. S. Remarquable, Volkslied) poprzez Kazimierza Jagiellończyka, Władysława IV (M. Opitz) czy Jana Kazimierza, spotkamy się z kultem dla dynastii Piastów (A. Gryphius), znajdziemy wyrazy zadowolenia tkwiącego poprzez wieki całe w pamięci przedstawicieli niemieckiego mieszczaństwa z aktu inkorporacji Prus do Polski (Öffentlicher Reim i wiersz nieznanego autora w 200 rocznicę inkorporacji), znajdziemy wreszcie wyraz chęci informowania niemieckich współrodaków o polskim życiu umysłowym (Vorrede zur Zeitschrift „Warschauer Bibliothek“) i podziw dla plastyczności polskiego języka (L. Mitzler von Koloff).

*

Przechodząc do omówienia dalszych materiałów zawartych w antologii, rozpatrzmy je tu w pewnych grupach, na które wskazują sami ich wydawcy. R. Leonhard w przedmowie pisze:

„Da die Geschichte der deutschen Polenliteratur der Geschichte des polnischen Freiheitskampfes, also der Geschichte überhaupt, sehr nahe angeschmiegt ist, ballt sie, die nie versiegt und immer unverkennbar im Strome der deutschen Literatur mitrinnt, sich dreimal gross zusammen — und grade in diesen grossen Momenten ist es auch, dass alle wichtigen Namen der deutschen Literatur auftreten. Diese drei Momente sind natürlich die Teilungen Polens, die revolutionären Kämpfe nach 1830 (von denen im Tone und in der Haltung der Literatur die in den sechziger Jahren wenig verschieden sind) und neuerdings der ungeheure Auftrieb des neuen Polens, die Entstehung und Entwicklung der Volksdemokratie, ihr sozialistischer Aufbau. Wenn in den Zwischenzeiten der Polendichtung das Thema „Polen“ — Erinnerung wie bei Johanna Schopenhauer, Wilhelm Liebknecht und anderen, und ständige Hoffnung und ständiger Ausblick — am Rande steht, aber immer sichtbar ist, so tritt es in den Augenblicken der geschichtlichen Höchstspannungen und Entladungen ganz in das Zentrum des Interesses“.

Zgodnie z tym, przystępujemy do pierwszej z wspomnianych przez Leonharda trzech grup materiałowych, a mianowicie do czasów rozbiorowych. I tu jeszcze wyróżnić można dwie podgrupy. Pierwsza dotyczy pierwszego rozbioru i wypadków bezpośrednio po tym fakcie następujących; następna insurekcji kościuszkowskiej, drugiego i trzeciego rozbioru oraz czasów porozbiorowych aż do wybuchu powstania listopadowego.

Na wstępie pierwszej ze wspomnianych podgrup znajdujemy słowa Fryderyka Engelsa, charakteryzujące preliminaria, które doprowadziły do rozbiorów Polski, oraz wypowiedź historyka niemieckiego C. von Rottecka (1775—1840) z jego książki zatyt.: „Allgemeine Weltgeschichte für alle Stände“. Rotteck mówi:

„Der Fall Polens verkündete mit Donnerstimme der zivilisierten Welt den völligen Umsturz des Gleichgewichts, die siegende Herrschaft der Gewalt, und sonach den Fall alles öffentlichen Rechts“. —

Po czym odsłania całą perfidię polityki zaborczych gabinetów.

Z wypowiedzi poetyckich, literackich i publicystycznych współczesnych rozgrywającym się wypadkom mamy fragmenty utworów Ch. F. D. Schubarta, pisane z głębokim wyczuciem krzywdy dziejącej się narodowi polskiemu, oraz wiersz „Der Tanzbär“ G. C. Pfeffela starającego się przedstawić skutki, jaki spowoduje ucisk zastosowany wobec Polski; dalej mamy fragmenty prozy ilustrujące nastroje społeczeństwa gdańskiego wobec inwazji pruskiej na tereny polskie zawarte w pamiętniku Joanny Schopenhauer a dotyczące r. 1772 oraz nieznanego autora z r. 1783. Wśród dalszych utworów widzimy tu z jednej strony takie, które starają się wskazać na przyczyny upadku Polski, upatrując je w głupocie, egoizmie, marnotrawstwie i despotyzmie sfer magnackich rządzących krajem, czemu daje wyraz niemiecka pieśń ludowa z września 1772 r. oraz list G. Forstera do Lichtenberga z 18 czerwca 1786, z drugiej zaś strony — takie, które starają naświetlić zryw narodu polskiego zmierzający do zreformowania wszystkich dziedzin swego życia w okresie Sejmu Czteroletniego, objawiający się przede wszystkim w Warszawie, o czym mówią anonimowe listy zamieszczone w „Berlinische Monatszeitschrift“ z r. 1791, oraz pochodzące z tego roku sprawozdanie J. Ch. F. Schulza.

Na czele drugiej części omawianej tu grupy materiałów, dotyczących okresu rozbiorowego, znajdziemy znowu wypowiedź F. Engelsa, którą należy przypomnieć:

„Indem die polnische Erhebung die Kräfte der Koalition (gemeint ist die Koalition der drei Mächte Preussen, Russland, Oesterreich — przypis wydawcy) 1792—94 ebenfalls in Anspruch nahm, schwächte sie ihre Angriffskraft gegen Frankreich, bis diese stark genug war, den Sieg zu erfechten. Polen fiel, aber sein Widerstand hatte die Französische Revolution gerettet, und mit der Französischen Revolution begann eine Bewegung, wogegen auch das Zarentum ohnmächtig ist. Und das werden wir im Westen den Polen nie vergessen. Es ist übrigens, wie wir sehen werden, nicht das einzige Mal, dass die Polen den Fortschritt Europas gerettet haben“.

Obok wypowiedzi Fryderyka Engelsa znajdujemy wyjątek z książki prof. F. v. Raumera (1781—1873), późniejszego członka parlamentu frankfurckiego, zatył.: „Polens Untergang“. Raumer pisze m. in.:

„Ohne alle Schuld seine Nachbarn gereizt oder beleidigt zu haben, fiel Polen im Augenblicke der fröhlichsten Wiedergeburt, ein Opfer der Wortbrüchigkeit und Habgier Preussens und Russlands. Es fiel in einem Augenblicke, wo diese

Höfe sich rühmten, Hüter der gesellschaftlichen Ordnung, Bändiger der Zügellosigkeit und Inhaber der wahren Grundsätze von Recht und Sittlichkeit zu sein“.

Wypadki związane z II i III rozbiorem Polski (podobnie jak to było przy pierwszym) znajdują swe echo we współczesnej im literaturze niemieckiej. O II rozbiornie mówi G. Forster, o III E. L. Posselt. Na przyczyny upadku wskazują G. Forster i G. Ch. Lichtenberg, widząc je w zacofaniu kraju, spowodowanym dążeniem czynników feudalnych do utrzymywania mas ludowych w ciemnocie, czego nie mogły usunąć od razu wysiłki podjęte przez czynniki postępowe. Na amoralizm i krótkowzroczność polityki gabinetów państw rozbiornych, polityki, której skutki muszą się zwrócić prędzej czy później przeciwko nim samym, wskazuje A. Schreiber. Entuzjazm budzi natomiast insurekcja kościuszkowska, a przede wszystkim postać jej wodza. A. G. F. von Rebmann broni Polaków przed zarzutem rebelianctwa wysuwany przez międzynarodową reakcję. Wspomniana powyżej tematyka interesuje nie tylko prozaików, ale i poetów. I tu postać Kościuszki zajmuje miejsce centralne. Z. Werner pisze „Schlachtgesang der Polen unter Kościuszko“ i „Fragment“ piętnujący na tle wydarzeń historycznych z jednej strony zdradę magnaterii, z drugiej uwielbiający bohaterstwo Polaków-patriotów, a anonimowy autor w wierszu „Letzte Hoffnung“ wzywa Dąbrowskiego do naśladowania Kościuszki. Dla J. G. Herdera los, jaki dotknął Polskę, stanowi przykład zagrożenia ideałów wolnościowych i ostrzeżenie dla Niemiec, co wyraża w wierszu „Germanien“, okoliczności zaś związane z trzecim rozbiorem natchnęły J. G. Seume'a do napisania filozoficznego wiersza pt. „Elegie auf einem Feste zu Warschau“, w którym występuje on w obronie prawdy i moralności zdeptanej przez reakcyjnych politykierów.

Omawianą tutaj grupę materiałów zamykają utwory pochodzące głównie z czasów pomiędzy ostatnim rozbiorem a wybuchem powstania listopadowego. Mamy tu odnoszący się do Polski fragment dramatu Fr. Schillera „Demetrius“ (Dymitr), dalej dwuwiersz J. W. Goethego „An den Dichter Adam Mickiewicz“, oraz wiersz „An Madame Marie Szymanowska“, a obok tego duet „Kościuszkowski und Lagienka“ z melodramatu K. von Holtei'a „Der alte Feldherr“, oraz pełen pasji i szczerzej sympatii dla uciśnionej Polski wiersz H. Haringa „Ich sah das Land!“ Z wypowiedzi prozą mamy uwagi H. Laubego o polskiej poezji ludowej oraz A. Lewalda o patriotycznych nastrojach Warszawy w przeddzień wybuchu powstania listopadowego.

*

Zgodnie z wspomnianym już podziałem, jaki zarysowany został w przedmowie do omawianej tu antologii, przechodzimy do następnej

grupy materiałów związanych z wielkim okresem polskich walk rewolucyjno-niepodległościowych, zapoczątkowanym wybuchem powstania listopadowego. Jest rzeczą zrozumiałą, że materiały dotyczące tak rozległego obfitującego w doniosłe wypadki historyczne okresu, rozpadać się muszą na szereg podgrup, koncentrując się wokół takich wydarzeń, jak: powstanie listopadowe, Wiosna Ludów, powstanie styczniowe i w końcu pierwsza wojna światowa. Najobszerniejszym materiałem dysponujemy w odniesieniu do powstania listopadowego, co znalazło swój wyraz w antologii (Polenlieder). Na ich wstępie znajdujemy znowu słowa Fr. Engelsa, określające znaczenie powstania listopadowego dla walk społecznych w Europie w związku z rewolucją lipcową. Engels pisał:

„Ein Feldzug der Heiligen Allianz gegen Frankreich wurde vorbereitet — da brach der polnische Aufstand los, hielt Russland für ein Jahr im Schach und so rettete Polen zum zweitenmal die europäische Revolution durch eigene Aufopferung“.

W dalszym ciągu znajdujemy utwory prawie że wyłącznie wierszowane, których treść związana jest z samą walką powstańczą narodu polskiego. E. Ortlepp w wierszach „Teilungspolitik“ i „An die Fürsten“ wyzwa zaborców i europejskich feudałów do zjednoczenia Polski i przywrócenia jej wolności, na którą swą postawą tak bardzo zasłużyła. Postawa ta jest przedmiotem najwyższego uznania M. Veita w jego wierszu „Auf-ruf an Polen“:

Wohlauf, du kleines Polen,
Zu David gleicher Tat,
Triff mit der kleinen Schleuder
Den grossen Goliath!

a także K. H. W. Wackernagla, czego wyrazem utwór, zatytułowany „Weiss und Rot“. Do wielbienia Polski w pieśniach wzywa też H. Laube („O singt, singt . . .“). Rewolucyjną rolę nieugiętej walki z tyranią ilustrują wiersze H. Haringa „Der Mazur“ i A. von Platena „Gesang der Polen bei dem Vernichtungsmanifest des Selbstherrschers“. Przyjazne nastroje ludności niemieckiej, mieszkającej w Polsce, dla powstania oddaje anonimowy wiersz, u którego zakończenia czytamy:

Wir sehn den weissen Adler, der, verjünget
sich über unsre freien Häupter schwinget.

Takież nastroje oddaje utwór napisany przez E. . . . A. . . . „Des Vaters Antwort“, w którym Niemiec wysyła syna swego do Polski, do powstania. Do walk powstańczych nawiązuje też wiersz L. Uhlanda, skierowany do Mickiewicza.

Prozę reprezentują wyjątki z „Briefe aus Paris“ L. Börnego, w których autor opisuje swoje wrażenia, troski i obawy, jakie wywoływały u niego wiadomości nadchodzące z Warszawy o wybuchu powstania.

Dalszym tematem, który mobilizował niemieckich pisarzy, był upadek Warszawy. W antologii mówią o tym wiersze A. v. Platena „Warschau Fall“, A. Schäfera „Der Fall von Warschau“ (Auszug) i F. Grillparzera „Warschau“ (Gefallen am 8. September 1831).

Po upadku powstania listopadowego problematyka polska nie tylko nie przestała interesować pisarzy niemieckich, ale przeciwnie, zainteresowanie nią jeszcze się wzmogło. Rozpatrywano ją na różnych płaszczyznach i przy różnych okazjach. Tę najszerszą płaszczyzną stanowiła polityka ogólnoeuropejska, na której starano się raz jeszcze w perspektywie ostatnich wypadków określić rolę Polski i przypomnieć jej najwyższe tytuły do wolności. Tu wymienić można wiersze: E. Ortleppa „Die Polen an die Völker“, M. Veita „Polen an die Völker Europas“, Anonima „Die treuen Nachbarn“ (autor mówi ironicznie o sąsiadach Polski). Dalszym tematem wielu utworów są emigranci polscy. Otwiera tę serię niejako wiersz J. Mosena „Die letzten zehn vom vierten Regiment“. Wewnętrzna walkę i dylemat tych ludzi stara się ująć wiersz O. v. Wencksterna o polskim tytule „Do domu!“, a potem mamy cały szereg utworów poświęconych emigrantom polskim, że wymienimy: G. Schwab „Ein Flüchtling“, A. v. Chamisso „Der ausgewanderte Pole“, J. Kerner „Lied eines wandernden Polen“, F. Gregorovius „Der Polenzug“, T. H. Kind (Julius Klinkhardt) „Den polnischen Auswanderern“ — oraz wyjątki z listów odnoszących się do tego tematu: N. Lenau „Aus einem Brief an Sophie Schwab“ i G. Büchner „Brief an die Familie“. Inne utwory dotyczą losu, jaki spotyka pokonany naród polski, i prześladowań, jakich doznaje: A. v. Platen „Unterirdischer Chor“, „Klagelied der Verbannten“ i E. Geibel „Der Verbannten Verkündigung“. Do ulubionych motywów należy matka Polka pochylona nad kołyską, Polak w rozmowie ze swym dzieckiem, czy w ogóle dziecko polskie przejmujące niejako tradycję wałk wolnościowych i niepodległościowych. Świadczą o tym wiersze A. v. Platena „Wiegenlied einer polnischen Mutter“, R. H. Wackernagla „Noch nicht“, A. Lortzinga „Der Pole und sein Kind“ — Singpiel, a później L. Pfau' a „Der Polenmutter Wiegenlied“. Jeżeli autorzy niemieccy piszą o Polsce w związku z wypadkami i skutkami powstania listopadowego, to poważnie z myślą o stosunkach panujących i w swojej ojczyźnie. Niektóre jednak utwory i wypowiedzi podkreślają to z całą wyrazistością, że wymienimy tu wiersze: J. Fitz'a „Deutsches Mailied“, Ph. J. Siebenpfeiffera „Hambacher Lied“, (Ein Lied für 300 Handwerksburschen), oraz frag-

menty przemówień J. G. A. Wirtha „Worte auf dem Hambacher Fest“ i L. Uhlanda „Für die Pressfreiheit“, (Rede in der württembergischen Abgeordnetenversammlung am 5. November 1833). Wiele głosów niemieckich wypowiada stanowcze żądanie odbudowy państwa polskiego, czy też niezachwianą wiarę w tę odbudowę. W tym duchu głos podnoszą: R. Spazier „Polen muss wieder hergestellt werden!“, H. Laube „Polens Fall weissagt seine Auferstehung“, L. Börne w „Briefe aus Paris“, F. W. Rogge „Polens Zukunft“, H. Heine „Worte über Polen“. Z Polaków, których nazwiska związały się z powstaniem listopadowym, L. Wittig poświęca wiersz Lelewelowi.

Na czele następnej podgrupy materiałów dotyczących przede wszystkim pamiętnych lat 1846—1848, znajdujemy wypowiedź K. Marxa, podkreślającą znaczenie narodu polskiego dla rozwoju ruchów rewolucyjnych w Europie i możliwość uregulowania stosunków pomiędzy wolnym narodem polskim a niemieckim. Marx pisze m. in.:

„Ein französischer Historiker hat gesagt: Il y a des peuples nécessaires: es gibt notwendige Völker. Zu diesen notwendigen Völkern gehört im 19 Jahrhundert unbedingt das polnische Volk.

Die nationale Existenz Polens ist aber für niemanden notwendiger als für uns Deutsche...“

A dalej:

„Von dem Tage ihrer Unterdrückung an traten die Polen revolutionär auf und fesselten dadurch ihre Unterdrücker, den patriarchalisch-feudalen Zustand nicht nur in Polen, sondern auch in ihren übrigen Ländern aufrechtzuerhalten. Und namentlich seit dem Krakauer Aufstand vom 1846 ist der Kampf für die Unabhängigkeit Polens zugleich der Kampf der agrarischen Demokratie — der in Osteuropa einzig möglichen — gegen den patriarchalisch-feudalen Absolutismus...“

„Die Herstellung eines demokratischen Polens ist die erste Bedingung der Herstellung eines demokratischen Deutschlands. —

Die Herstellung Polens und seine Grenzregulierung mit Deutschland ist aber nicht nur notwendig, sie ist bei weitem die lösbarste von all den politischen Fragen, die seit der Revolution in Osteuropa aufgetaucht sind“.

W latach 1846—48 wybijają się spośród pisarzy niemieckich, głęboko rozumiejących istotę sprawy polskiej, szczególnie dwa nazwiska: G. Herwegha i B. v. Arnim. W antologii umieszczono dwa wiersze Herwegha: „Polen an Europa“ i „Polens Sache, deutsche Sache“, oraz jego odezwę do polskich demokratów w Paryżu („Unsere Geschicke sind verbunden“). Znalazły się tu również wyjątki z broszury B. v. Arnim zat. „An die aufgelöste preussische National-Versammlung“. Wypowiedzi te świadczą o pogłębiającym się wśród najlepszych przedstawicieli narodu niemiec-

kiego zrozumieniu, czym jest sprawa polska dla postępowych Niemiec, czym jej sprawiedliwe rozstrzygnięcie dla morale narodu niemieckiego. Wyrazem tego są wiersze M. Waldaua (G. v. Hausenschilda) „Der Deutsche reicht dem Polen seine Hände“, wyjątek z „O diese Zeit“ i R. Prutza „Polen an Deutschland“.

Obok wymienionych utworów znajdujemy tu wspomnienie W. Liebknechta mówiące o jego pierwszym praktycznym zetknięciu ze sprawą polską w młodości, wyjęte z większego sprawozdania noszącego tytuł „In der Lehre“, oraz ustęp satyrycznego opowiadania G. Weertha „Leben und Taten des berühmten Ritters Schnapphanski“, ujmujący w krzywym zwierciadle stosunek burżuazji niemieckiej do sprawy polskiej i odsłaniający zarazem zapowiadający już wtedy przyszły rozwój wypadków tzn. burżuazji tej zdradę.

Dział materiałów związanych z latami 1846—1848 zamykają wypowiedzi F. Engelsa i K. Marksa, otwierając zarazem dział następny odnoszący się do roku 1863 i czasów wokół niego. Engels raz jeszcze podkreśla najistotniejsze związki istniejące pomiędzy polską a niemiecką demokracją. Engels mówi:

„Wir deutschen Demokraten haben nämlich ein besonderes Interesse an der Befreiung Polens. Es sind deutsche Fürsten gewesen, die aus der Teilung Polens Vorteil gezogen haben, es sind deutsche Soldaten, die noch jetzt Galizien und Posen unterdrücken. Uns deutschen, und deutschen Demokraten vor allem, muss daran liegen, diesen Flecken von unsrer Nation abzuwaschen. Eine Nation kann nicht frei werden und zugleich fortfahren, andre Nationen zu unterdrücken. Die Befreiung Deutschlands kann also nicht zustande kommen, ohne dass die Befreiung Polens von der Unterdrückung durch Deutsche zustande kommt. Und darum hat Polen und Deutschland ein gemeinschaftliches Interesse, und darum können polnische und deutsche Demokraten gemeinsam arbeiten an der Befreiung beider Nationen“.

Marksa zaś wskazuje na głębsze społeczne podstawy zarysowującej się współpracy, które teraz stanowić będzie w coraz większej mierze postawa klasy robotniczej.

„Das alte Polen ist allerdings verloren, und wir wären die letzten, die seine Wiederherstellung wünschen. Aber nicht nur das alte Polen ist verloren. Das alte Deutschland, das alte Frankreich, das alte England, die ganze alte Gesellschaft ist verloren. Der Verlust der alten Gesellschaft ist aber kein Verlust für die, die nichts in der alten Gesellschaft zu verlieren haben, und in allen jetzigen Ländern ist dies der Fall für die grosse Mehrzahl. Sie haben vielmehr alles zu gewinnen durch den Untergang der alten Gesellschaft, welche die Bildung einer neuen, nicht mehr auf Klassengegensätzen beruhenden bedingt“.

Wśród autorów, których utwory względnie ich fragmenty pomieszczono w antologii z okresu powstania styczniowego i czasów bezpośrednio

po nim następujących, najszerzej reprezentowany jest G. Kinkel. Mamy tu dwa fragmenty jego prozy: „Die Existenz eines künftigen Polens ist eine nationale Frage“ i „Polens Auferstehung — die Stärke Deutschlands“, oraz wiersz „Zur Fünfundzigjahrfeier der polnischen Erhebung von 1831“. Obok utworu poetyckiego i wypowiedzi Kinkla mamy wiersze A. H. Strodtmanna „Für Polen“ i F. Freiligratha wyjątek z wiersza „Für Julius Mosén“. Poza tym dwa fragmenty prozy: J. Venedey'a „An das deutsche Volk“ i wyjątek z odezwy przygotowanej w 1863 r. przez G. Kellera jako sekretarza „Provisorisches Komitee zur Unterstützung der Polen“ do mieszkańców w Zurychu.

Ostatnią część wielkiej grupy materiałów dotyczących rewolucyjnych i niepodległościowych dążeń narodu polskiego otwierają dalsze słowa Fr. Engelsa, przedstawiające z jednej strony niejako dotychczasowy bilans tych usiłowań (po latach siedemdziesiątych), z drugiej zaś szkicujące w sposób niezwykle przenikliwy ówczesną sytuację polityczną i nieuchronny jej rozwój. Toteż należy słowa Engelsa przytoczyć w całości, tak jak je zanotowano w antologii:

„Polen ist noch weit mehr als Frankreich durch seine geschichtliche Entwicklung und seine gegenwärtige Lage vor die Wahl gestellt: entweder revolutionär zu sein oder unterzugehen. Und damit fällt all das alberne Gerede von dem wesentlich aristokratischen Charakter der polnischen Bewegung. Es gibt in der polnischen Emigration Leute genug, die aristokratische Gelüste haben, sowie aber Polen selbst in die Bewegung eintritt, wird diese durch und durch revolutionär, wie wir 1846 und 1863 gesehen haben. Diese Bewegungen waren nicht nur national, sie waren gleichzeitig direkt auf Befreiung der Bauern und Uebertragung des Grundeigentums an diese gerichtet. 1870 trat die grosse Masse der polnischen Emigranten in Frankreich in die Dienste der Kommune, war das die Tat von Aristokraten? Bewies das nicht, dass diese Polen vollständig auf der Höhe der modernen Bewegung standen? Seit Bismarck den Kulturkampf in Polen eingeführt hat und unter dem Vorwand, dem Papst dadurch einen Streich zu spielen, auf polnische Schulbücher fahndet, die polnische Sprache unterdrückt und alles aufbietet, um die Polen in die Arme Russlands zu treiben, was geschieht? Die polnische Aristokratie schliesst sich mehr und mehr an Russland an, um unter seiner Herrschaft wenigstens Polen wieder zusammenzubringen, die revolutionären Massen antworten, indem sie der deutschen Arbeiterpartei ihre Allianz anbieten und in den Reihen der Internationale kämpfen.

Dass Polen nicht totzumachen ist, hat es seit 1863 bewiesen und beweist es noch jeden Tag. Sein Anspruch auf selbständige Existenz in der europäischen Völkerfamilie ist unabweisbar. Seine Wiederherstellung aber ist eine Notwendigkeit, namentlich für zwei Völker, für die Deutschen und für die Russen selbst.

Ein Volk, das andere unterdrückt, kann sich nicht selbst emanzipieren. Die Macht, deren es zur Unterdrückung des anderen bedarf, wendet sich schliesslich

immer gegen es selbst. Solange russische Soldaten in Polen stehen, kann das russische Volk sich weder politisch noch sozial befreien. Bei dem jetzigen Stand der russischen Entwicklung aber ist es unzweifelhaft, dass an dem Tage, wo Russland Polen verliert, in Russland selbst die Bewegung mächtig genug wird, die bestehende Ordnung der Dinge zu stürzen.

Unabhängigkeit Polens und Revolution in Russland bedingen sich gegenseitig. Und Unabhängigkeit Polens und Revolution in Russland — die bei der grenzenlosen gesellschaftlichen, politischen und finanziellen Zerrüttung und der das ganze offizielle Russland durchdringenden Korruption weit näher ist, als die Oberfläche anzeigt — bedeuten für den deutschen Arbeiter: Beschränkung der Bourgeoisie, der Regierungen, kurz der Reaktion in Deutschland auf ihre eigenen Kräfte — Kräfte, mit denen wir dann mit der Zeit schon selbst fertig werden“.

Po tej wypowiedzi Engelsa następują materiały pochodzące czy odnoszące się już przede wszystkim do czasów I wojny światowej. I tak mamy tu dwa wiersze: S. O. Fangora „Vor dem Denkmal Sobieskis“ (1914) i „Schwinget sie hoch“ (1914), dalej wyjątek z książki H. Marchwitzky „Meine Jugend“ przedstawiający dolę Polaków pracujących w górnośląskich kopalniach, w szczególności nieletniej młodzieży, oraz trzy wiersze R. Leonharda z 1916 roku: „Lied der Polen an Europa“, „Lied der polnischen Studenten“ i „Ein sterbender Minister hinterlässt den Polen“. Materiały te zamyka wypowiedź K. Liebknechta „Begrüßungsschreiben an den Gründungsparteitag der KPPolens am 16. Dezember 1918“ oraz H. v. Gerlacha „Auf Jahrhunderte hinaus...“, stanowiące wyjątek z jego broszury „Der Zusammenbruch der deutschen Polenpolitik“. W piśmie Liebknechta czytamy:

„In Eurem Parteitag, in Eurem Beschluss, Eure Reihen zu vereinigen zur Hebung Eurer Stärke, zur Steigerung der Kampfbereitschaft des polnischen Proletariats, sieht das revolutionäre deutsche Proletariat ein neues Anzeichen des sich ausbreitenden Weltsturmes, der sozialen Revolution, die allein das polnische Volk vereinigen und wiederbeleben kann auf dem Boden des Sozialismus“.

Gerlach zaś mówi:

„Die deutsche Politik hat schwer gesündigt; aber mit dem künftigen Polen soll Deutschland friedlich zusammenleben... Die Vergangenheit war grauenhaft und schuldbeladen; arbeiten wir statt für eine Zukunft der Völkerverhetzung für eine Zukunft der Völkerverständigung, für eine Zukunft des Rechts und der Gerechtigkeit“.

*

Przystępujemy do trzeciej, zasadniczej grupy materiałów (tak jak to zarysowane zostało w przedmowie do omawianej tu książki „Für Polens Freiheit“), odnoszących się do stosunków polsko-niemieckich w okresie walki o socjalizm i powstania Polskiej Ludowej. I tu zarysowują się pewne

podgrupy, które tworzą materiały dotyczące: Polski z okresu dwudziestolecia, dalej czasów okupacji hitlerowskiej i drugiej wojny światowej, oraz, najobszerniejsze, dnia dzisiejszego.

Na czele pierwszej wspomnianej powyżej podgrupy widnieją wypowiedzi Engelsa oraz R. Luxemburg, zat. „Das polnische Proletariat wird imstande sein, die sozialistische Umwälzung in Angriff zu nehmen“, podkreślające, że tylko proletariats zapewnić może Polsce wolność.

U Engelsa czytamy:

„Die Unabhängigkeit Polens hat der Adel weder erhalten noch wiedererkämpfen gekonnt, der Bourgeoisie ist sie heute zum mindesten gleichgültig. Und doch ist sie eine Notwendigkeit für das harmonische Zusammenwirken der europäischen Nationen. Sie kann erkämpft werden nur vom jungen polnischen Proletariat, und in dessen Händen ist sie gut aufgehoben. Denn die Arbeiter des ganzen übrigen Europas haben die Unabhängigkeit Polens ebenso nötig wie die polnischen Arbeiter selbst“.

R. Luxemburg zaś mówi:

„... ist das polnische Proletariat einmal imstande, die Wiederherstellung Polens trotz der Regierungen der Annexionsstaaten und der polnischen Bourgeoisie durchzusetzen, dann wird es ja auch imstande sein, die sozialistische Umwälzung in Angriff zu nehmen. Der zur Erfüllung der ersteren Aufgabe erforderliche Grad von Macht und Klassenbewusstsein ist zur Erfüllung der letzteren zweifellos, hinreichend...“

Dalej podany został wyjątek z książki A. Seghers zat. „Die Gefährten“, odnoszący się do wydarzeń z 1920 r., wyjątek z „Reise in Polen“ A. Döblina omawiający rewolucyjne wypadki krakowskie z r. 1922 oraz dwie wypowiedzi mające za temat sprawę Jakubowskiego, skazanego w Niemczech bezpodstawnie na śmierć robotnika polskiego. Zabiera w tej sprawie głos E. Weinert w wierszu „Jakubowski“ oraz H. Mann w ostrej krytyce burżuazyjnego trybunału zatytułowanej „Das Gericht“. Na zakończenie tego zespołu materiału umieszczono wiersz P. Huchela „Der polnische Schnitter“.

Zespół materiałów dotyczących drugiej wojny światowej i okupacji hitlerowskiej w Polsce otwiera wyjątek z mowy E. Thälmana z r. 1932, mówiący o konieczności naśladowania rewolucyjnych wzorów radzieckich i aktywnej solidarności walczącego z faszyzmem proletariatu we Włoszech, Polsce i na Bałkanach, oraz wyjątek z oświadczenia K. C. - K. P. D. (Erklärung der Kommunistischen Partei Deutschlands im Dezember 1939), który brzmi:

„Die revolutionären Kräfte der deutschen Arbeiterklasse und alle fortschrittlichen Deutschen verurteilen aufs schärfste die nationale Unterdrückung, den furchtbaren Terror wie die Germanisierungsmassnahmen der deutschen Okkupanten. Das deutsche Volk kann selbst nicht frei sein und in Frieden leben, solange es zulässt, dass die herrschende Klasse Deutschlands andere Völker unterdrückt. Deshalb rufen wir das werktätige deutsche Volk auf zum Kampf für das volle Selbstbestimmungsrecht der unterdrückten Völker und für die Unterstützung ihres Kampfes zur Vernichtung der Gestapo und der SS, für die Freilassung der Verhafteten und die Schliessung der Konzentrationslager, gegen die Germanisierungsmassnahmen, für die demokratischen Rechte des werktätigen Volkes. Es lebe die brüderliche Kampfgemeinschaft der deutschen, tschechischen, slowakischen, österreichischen und polnischen Arbeiterklasse!“

W omawianym zespole materiałów odnoszącym się do drugiej wojny światowej i okupacji hitlerowskiej w Polsce znajdujemy najpierw wiersz B. Brechta, zatyt. „Kinderkreuzzug“, oddający w sposób sugestywny ogrom nieszczęścia, jaki spadł na Polskę razem z najazdem hitlerowskim, i bezmiar tęsknoty za prawdziwie ludzkim życiem, upostaciowanej w pochodzie dzieci pielgrzymujących ku wymarzonej rzeczywistości. Grozę obozu koncentracyjnego w Majdanku i oskarżenie jego twórców oddaje wiersz J. R. Bechera „Kinderschuhe aus Lublin“. Po wierszach tych następują dwa wyjątki prozy. Pierwszy z książki J. Brézana „Wie die alte Jantschowa gegen die Obrigkeit kämpfte“ przedstawia sytuację, w jakiej żył w Niemczech polski robotnik rolny, i zarysowującą się solidarność mas pracujących, biedoty wiejskiej miejscowej z przybyszami, drugi — z książki St. Hermlina „Die Zeit der Gemeinsamkeit“ odtwarza sytuację w getcie warszawskim w momencie, kiedy tam zapada decyzja rozpoczęcia powstania. Wreszcie na zakończenie omawianego zespołu materiałów umieszczony został fragment utworu dramatycznego A. Kantorowicza „Die Verbündeten“. Wśród składającej się z przedstawicieli różnych narodowości grupy ruchu oporu we Francji widzimy również Polaka Jana górnika, który opowiada o doli i niedoli polskiego proletariatu, żyjącego na pograniczu polsko-niemieckim.

Ostatni, najobszerniejszy zespół materiałów w omawianej tu ich grupie dotyczącej stosunków polsko-niemieckich w czasach walki o socjalizm, zespół odnoszący się, jeżeli tak wolno powiedzieć, do dnia dzisiejszego, przynosi na wstępie wyjątek z mowy prezydenta W. Piecka, „Rede auf dem Staatsbankett zu Ehren des Besuches des Präsidenten der polnischen Republik am Abend des 22. April 1951“. Prezydent Pieck podnosi w swym przemówieniu te czynniki, które stały się podstawą zasadniczego, dogłębnego zwrotu w stosunkach polsko-niemieckich, są nimi: Re-

wolucja Październikowa, zwycięski, wyswobodzicielski trud armii radzieckiej oraz wskazania leninowsko-stalinowskiej polityki narodowościowej. Prezydent Pieck powiedział:

„In den Beziehungen zwischen dem deutschen Volk und dem polnischen Volk ist ein grundlegender Umschwung eingetreten. Früher haben preussisch-deutsche Junker, Generale und Kapitalmagnaten in ihrem sogenannten „Drang nach Osten“ Polen mit Krieg und Raub überzogen, es zerstückelt, gebrandschatzt und grosse Teile seiner Bevölkerung hingemordet. Die deutschen Imperialisten traten allen Nachbarvölkern gegenüber als Kriegsbrenner und Räuber auf. Ihre abscheulichen Eigenschaften offenbarten sich am stärksten gegenüber dem Nachbarn im Osten dem polnischen Volk.

Die Deutsche Demokratische Republik, der erste friedliebende und wirklich demokratische deutsche Staat, stellt seine Beziehungen zu Polen auf völlig neue Grundlagen, nämlich auf den Frieden und die Freundschaft zwischen dem deutschen und dem polnischen Volk, auf die Beziehungen gegenseitiger Hilfe und Unterstützung.

Der Frieden und die Freundschaft zwischen unseren Völkern sind fest fundiert. Der neue, volksdemokratische polnische Staat und die antifaschistisch-demokratische Ordnung in der Deutschen Demokratischen Republik sind sichere Garanten dieser Freundschaft. Zwischen dem deutschen und dem polnischen Volk ist eine wirkliche Freundschaft gleichberechtigter Partner möglich, weil sowohl in der Deutschen Demokratischen Republik als auch in der Republik Polen eine neue Ordnung errichtet ist, die trotz vieler sonstiger Unterschiede das Gemeinsame hat, eine antiimperialistische, auf die Erhaltung des Friedens unter den Völkern gerichtete Ordnung zu sein“.

Wśród omawianego tu zespołu materiałów wybijają się dwa tematy: pierwszy stanowi nowa granica polsko-niemiecka, granica na Odrze i Nysie. Poświęca jej swe utwory szereg poetów niemieckich. I tak w antologii czytamy wiersze: K. Stitzera „Über Grenzen strecken sich die Hände“, P. Behnischa „Friedensgrenze“, M. Zimmeringa „Strom des Friedens“ i Kuby „Die Wasser teilen — die Wasser binden! In memoriam Tadeusz Borowski“. Wiersze te, wychodząc od sprawy granicy, starają się w duchu solidarności mas pracujących i przyjaźni naświetlić stosunki polsko-niemieckie. Drugi temat stanowi Polska współczesna. Temat ten szeroko traktowany jest przez licznych literatów niemieckich w formie sprawozdań z podróży, które odbyli do Polskiej Ludowej. Wszystkie te sprawozdania odnoszą się z najwyższym uznaniem dla osiągnięć politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych naszego kraju, piętnując kłamstwa wrogiej Polsce Ludowej propagandy, i w swym całokształcie dają wszechstronny i barwny jego obraz. W antologii z tego zakresu znajdujemy wypowiedzi: W. Bredela „Mit meinen Augen, meinen Ohren...“, Kuby „Von Düsseldorf nach Warschau“, R. Leonharda „In der

Polnischen Mission“, H. Marchwitzky „Impressionen in Polen“, A. Zweiga „Teppich des tätigen Lebens“, P. Nella wyjątki z „Nachbarland im Frühling“. Obok wspomnianych tematów są także wypowiedzi mówiące o przezwyciężaniu poczucia krzywdy, uczuć niechęci czy nienawiści w nowych warunkach współżycia przez przedstawicieli obu narodów. Tu zaliczyć należy wiersz A. Müllera „Hallo, Bruder aus Krakau!“, K. Germanna „Was der Gärtner sagte“, oraz fragment prozy P. Thyretha „Tadeusz Szyr singt wieder“. W antologii pomieszczono też wiersz E. de Martina z Norimbergi „An Fryderyk Chopin“.

Osobno wspomnieć należy o zamieszczonym pod koniec antologii artykule F. Wolfa, byłego ambasadora NRD w Polsce Ludowej, będącym jak gdyby zwięzłym podsumowaniem dotychczasowego rozwoju stosunków polsko-niemieckich, a zarazem omówieniem dzisiejszej sytuacji światowej i wynikających z niej dla obu narodów wskazań. Artykuł nosi znamieny tytuł „Zwei Völker — ein Ziel“ i napisany został w 1951 r. W artykule czytamy:

„Zweifellos nimmt das Rüstungsfieber und die Kriegsdrohung der amerikanischen Imperialisten trotz mancher vorübergehenden Tarnung ständig zu — gleichzeitig mit der anrollenden enormen Wirtschaftskrise im Westen. Zweifellos aber wächst auch in mächtigem Ausmass und Tempo das Lager der Friedenskämpfer. Alles hängt jetzt davon ab, ob die Völker der Welt, vor allem in Westeuropa und in Westdeutschland, die keinen Krieg wollen, ihren Willen durchsetzen und ihr Geschick selbst in die Hand zu nehmen verstehen. Krieg oder Frieden — noch nie pendelte die Waage des zweiten apokalyptischen Reiters mit solch gewaltigen Gewichten.

In diesem Kampf um den Frieden bildet das Verhältnis Deutschlands zu Volkspolen eine Schlüsselstellung. Und wie in allen Kriegen der letzten Epoche geht dem eigentlichen Angriff der Truppen die psychische Attacke voraus. Die ungeheure Lügenhetze gegen Volkspolen, gegen die Deutsche Demokratische Republik und die Friedensgrenze an der Oder-Neisse, wie wir sie von Dr. Adenauer und Dr. Schumacher erleben, erinnert uns an die Stimmungsmache jenes „Kreuzzuges“, mit dem im Dritten Reich vor 1939 unser Volk planmässig vergiftet wurde, bevor der glorreiche „Ritt gegen Osten“ begann. Wenn jener Dr. Schumacher für Westdeutschland eine „monumentale Wehrmacht“ aus angelsächsischen und deutschen Truppen an der Elbe fordert, um über die Deutsche Demokratische Republik herzufallen und „die Gebiete jenseits von Weichsel und Njemen zum Kriegsschauplatz zu machen“, so kann der zynische Dilettantismus dieses Westentaschennapoleons schwerlich überboten werden. Immerhin zeigt er klar die Stossrichtung dieses Fieberplans.

Gegenüber dieser durch Jahrhunderte zum Unglück beider Völker praktizierten Hetze gibt es eine unserem Volke viel zu wenig bekannte Tradition der Freundschaft zwischen den besten Deutschen und Polen“.

Temu celowi, tzn. zapoznaniu z tą tradycją, ma służyć właśnie książka, której zawartość co dopiero omówiliśmy.

Powiedzieliśmy na wstępie tego sprawozdania, że przy ustalaniu właściwych perspektyw stosunków polsko-niemieckich chodzić będzie przede wszystkim o dążenie do ustalenia faktycznego przebiegu różnych wydarzeń dziejowych, dalej — o ich należytą interpretację ideologiczną, wreszcie o aspekt moralny wyłaniających się między obu narodami problemów. Książka, której zawartość pokazaliśmy, nie jest dziełem historycznym, ani też wykładem jakiegoś systemu ideologicznego czy moralnego: jest ona antologią utworów literackich, w których wszystkie wspomniane powyżej dążności występują raczej w pewnym powiązaniu. I właśnie dlatego na jej przykładzie widzimy, w jakiej wymienione czynniki określające ludzką postawę pozostają głębokiej współzależności. Widzimy tu, jak rozmijanie się z prawdą historyczną prowadzi nieuchronnie do odrzucania prawdziwie naukowych metod badawczych i powoduje stoczenie się w bagno amoralizmu. Błąd, popełniony w jednej ze wspomnianych dziedzin, prowadzić musi nieuchronnie do takiegoż błędu we wszystkich innych. Książka więc, która ma za zadanie pokazanie stosunków polsko-niemieckich we właściwej perspektywie, dążyć musi do usunięcia tych błędów, i to też czyni omawiana tu antologia.

Pokazuje ona, jak te czynniki w narodzie niemieckim, które chciały i chcą przyjaznego ukształtowania się stosunków polsko-niemieckich, walczyły i walczą o prawdę historyczną, czy to jeżeli chodzi o jej ustalenie w przeszłości (zabory feudałów, kolonizacja, Zakon Krzyżacki, rozbiory), czy też w teraźniejszości (granica na Odrze i Nysie, zagospodarowanie Ziemi Odzyskanych itd.); jak czynniki te dążyły i dążą do rozpatrywania stosunków polsko-niemieckich na właściwej płaszczyźnie ideologiczno-metodologicznej, czego dowodem są przede wszystkim wypowiedzi dotyczące roli Polski w Europie klasyków marksizmu Marksa i Engelsa, a dzisiaj najwybitniejszych przedstawicieli NRD; jak czynniki te wreszcie starały się i starają oprzeć stosunki moralne pomiędzy narodem niemieckim i polskim na czystych podstawach. Ten ostatni moment znajduje w dziele literackim zawsze szczególne odbicie. Toteż autor wstępu do literackiej antologii, jaką jest „Für Polens Freiheit“, R. Leonhard, stara się go specjalnie podkreślić. Mówi on:

„Die Beziehung Deutschlands und des deutschen Volkes zum Nachbarvolke Polen ist unsre ganze Geschichte hindurch wie ein Prüfstein unsrer politischen Sittlichkeit, unsrer politischen Reife, unsres politischen Bewusstseins anzusehen gewesen und in geschichtlicher Betrachtung noch anzusehn. Wie sich die deutschen Machthaber zu den polnischen Machthabern und, vor allem, zum polnischen Volke gestellt haben, wie, vor allem, das deutsche Volk diese Stellung seiner Machthaber gefördert oder getadelt, hingenommen oder kritisiert hat, das gibt uns jeweils das klarste und beste Bild dessen, was Deutschland jeweils war. Im

Hin und Her der Wendungen und der Verschiebungen sind die westlichen Nachbarn immer im groben materiellen Sinne das Schicksal für Polen gewesen. In einem weniger groben Sinne, im moralischen Sinne, haben die Polen schicksalhaft und selbst als Schicksal für die Deutschen geantwortet, und sei es nur, dass sie in der Art eines Katalysators in oder bei der deutschen Politik wirkten. Wie sehr diese Wirkung auch materielle Bedeutung hatte, das haben grade die besten und klügsten Deutschen, die sich mit dieser Frage beschäftigt haben, erkannt und aufgezeichnet (— ihre Äusserungen stehn in diesem Bande)“.

Antologia „Für Polens Freiheit“ ukazuje się w momencie, kiedy w Niemczech adenauerowskich również i na odcinku badawczonaukowym nawiązuje się do najgorszych tradycji i błędów imperialistycznej przeszłości, do odrzucania prawdziwie naukowych metod badawczych, a tym samym do kłamliwego przedstawiania faktów historycznych mającego odpowiednio urobić moralnie, a więc zdemoralizować, społeczeństwo zachodnio-niemieckie i w tym kierunku oddziaływać także na wszystkie społeczeństwa tzw. atlantyckie. Antologia „Für Polens Freiheit“ pokazuje więc, że tak jak w przeszłości, tak i w terażniejszości przyjaźń polsko-niemiecka spoczywa tylko w rękach kół postępowych obu narodów. Rozumiało jej potrzebę postępowe mieszczaństwo w czasach dawnych, co w pierwszej połowie XIX w. wydawało pokaźne owoce. Przejście jednak tego mieszczaństwa na pozycje wsteczne w epoce bismarkowskiej zapoczątkowało najczarniejszy okres w stosunkach polsko-niemieckich. Dopiero nowa postępową klasa społeczna, klasa robotnicza, zdołała z wielką odwagą przywrócić stosunkom polsko-niemieckim znowu ich właściwe perspektywy.

Antologia literacka „Für Polens Freiheit“ stanowi bardzo cenny wkład w kształtowanie się stosunków polsko-niemieckich. Nie wchodząc tu w ocenę krytyczną sposobu jej wykonania (specjalistom nasunąć ono może szereg różnych uwag) należy wyrazić przekonanie, że nie stanie się ona w tej dziedzinie na długo ostatnim słowem, ale że zachęci do wzmożonych, nowych prac badawczonaukowych i literackich. A wtedy niewątpliwie szereg zagadnień wystąpi z jeszcze większą wyrazistością i w jeszcze pełniejszym powiązaniu z procesem społeczno-rozwojowym, co umożliwi przeprowadzenie szczegółowszej a zarazem bardziej organicznie z procesem tym związanej periodyzacji stosunków polsko-niemieckich.